

Tarixi yazmaq tarixi yaratmaq qədar şərəflidir

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Tarix İnstitutunun direktoru, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı (dörd çağırışda), Bakı Dövlət Universitetinin Qədim dünya və orta əsrlər tarixi kafedrasının müdiri, Əməkdar elm xadimi, Dövlət Mükafatı Laureatı akademik Yaqub Mahmudovun qədim dünya və orta əsrlər tarixlərinə həsr etdikləri monumental əsərləri qədim Azərbaycan və qədim dünya tarixlərinə əhatə edir.

"Tarixi Azərbaycan torpaqları ən qədim sivilizasiyaların ayaq açığ yeriməyə başladığı Xəzər-Aralıq dənizi-İran (Fars) körfəzi regionuna daxil idi". Azərbaycan xalqı dünyanın ən qədim dövlətçilik ənənələrinə sahib xalqlardandır. Və bu xalqın təşəkkülündə iştirak etmiş qədim etnoslar bu regionda yaranmış qədim mədəni mühitin, o cümlədən Şumer-Babil mədəniyyətinin formalaşmasında, xüsusən də Yaxın və Orta Şərqi hərbi-siyasi həyatında çox mühüm rol oynamışdır. Bu da onu göstərir ki, (arxeoloji qazıntılar zamanı tapılmış zəngin maddi mədəniyyət nümunələri) Azərbaycan xalqı dünyanın ən qədim mədəniyyətini yaradan və beş min illik dövlətçilik ənənələrinə sahibdir...

Yaqub Mahmudovun monumental tarixi əsərləri yalnız Azərbaycan türklərinin keçmişinə deyil, dünya xalqlarının və dünya mədəniyyətinin tarixinə həsr olunmuşdur. Yaqub Mahmudovun yazdığı tarixi əsərlər iftixar edilecək qədar, daha doğrusu, Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu Mustafa Kamal Atatürkün dediyi kimi: "Tarixi yazmaq tarixi yaratmaq qədar şərəflidir". Çünkü tarixi yazanlar öz millətinin şanlı keçmişini, qüdrətini, qəhrəmanlığını özünə qaytardılar. Yaqub Mahmudovun əsərləri keçmiş tarixlə gələcək arasında bir körpüdür. Tarixçi hansı xalqa, hansı irqə, hansı cəmiyyətə, hansı dünyagörüşünə malik və hansı siyasi platformaya mənsub olursa-olsun Yaqub Mahmudov kimi, tarixi həqiqətin şərəf və qiymətini qorumalı, tarixi saxtalaşdırıb, tarixə yalan və iftiranə uzaq düşməlidir. Bu, hər bir alim tarix qarşısında şərəf borcudur. Yaqub Mahmudovun Azərbaycan tarixi elminin şərəfi uğrunda, yeni Azərbaycan xalqının qəhrəmanlığı tarixini doğru-düzgün işıqlandıran, sonralar isə istiqamətləndirmək yollarında mübarizəsi təlatümlü gənclik illərindən başlayır.

Yeni 50-55 il bundan öncə 24 yaşında ikən namizədlik dissertasiyasını müdafiə edib Elmi Şuranın qərarı ilə tarix elmləri doktoru şərəfinə layiq görüləndə gözü götürməyən xəbislər, ürəklərində razalət köstəbəklikləri gəzdirmək qərarını qəddirdilər. 24 yaşında bir gənc tarix elmləri doktoru olarsa illərcə elm dağlarında küllüq çalan alimlərin şərəfi necə olacaq? Düniəni universitet tələbəsi tarix elminin korifeylərinə ağılımı öyrədəcək və s. kimi cəfəng fikirlər gənc Yaquubun yoluna divar hördülər. Yaqub Mahmudov 1989-cu ildə bu divarı doğma Vətəndən uzaqlara Moskva Dövlət Universitetinin Elmi Şurasında yıxdı və o, tarix elmləri doktoru adı ilə şərəfləndirildi.

Akademik Yaqub Mahmudov əsərlərində yalnız böyük bir alim kimi deyil, həm də bir dövlət xadimi kimi düşüncə: əsrlərdən, min illərdən bəri maddi güclər dövlətlər, imperiyalar, ictimai quruluşlar, sivilizasiyalar yaranır, güclənir, dağılır və sonunda tarixin qarancılıqlarında yox olurlar. Bütün varlıq, kainat, əbədiyyət və dialektik qanuna, yaradılışın bu əbədi gərdişinə məhkumdur və dünyanın sonunadək bu oyun davam edəcəkdir. Bu böyük alim onu da yaxşı bilir ki, xalq üçün, millət üçün, vətən üçün əbədi qalacaq bir şey varsa, yalnız tarix və mədəniyyətdir. Yeni bir xalq qəhrəman bir keçmişə və güclü bir mədəniyyətə sahibdirsə ona diz çökdürmək olmaz. Yeni son nəticə etibarilə milliətdən tarixdən yox edibləməz.

Düşmənlər yaxşı bilirlər ki, bir millətin mənaviyatı çürüməyincə, yeni xalqın müqavimət gücü ölməyincə onu məhv edib tarix səhnəsindən yox etmək qeyri-mümkündür. Bir millət mənavi pozzğunluğa uğramayınca, haqqı və ədalət, şərafət və qəhrəmanlıq bir millətin ruhundan yox etməyincə, o millətə qalib gələcək mümkün deyil. Sovet imperiyası 70 il öz xalqının tarixinə biganə alimləri orden və medallarla "şərəfləndirib" saxta tarixlər yaradırdılar.

Çünkü millətin qəhrəmanlıq tarixini xalqa unudurmaq siyasəti bir milləti məhv etmək siyasətidir.

Əslində Qorbaçov-Yazov qaragürhunun Ulu Öndəri gözənd salmaq üçün yüksək hakimiyyət zirvələrindən endirmələri də məhz bu məqsədə yönəlmişdi. Yeni Qorbaçov hakimiyyətinin bu hərəkəti Azərbaycan mənavi zərbə vurmaq idi. Azərbaycanı qüdrətindən və dahisindən məhrum etmək idi. Fəlsəfi mənada bu o demək idi ki, ey bədbəxt, biçarə xalq, sən dahilər və böyük mənavi qəhrəmanlar yaratmaq qüdrətində deyilsən. Yeni sən sayızsız-həsabsız yeraltı və yərustü sərvətlərini 70 il Moskva hakimiyyətinə erməğan etsinmə, hələ 170 il də bizim köləmiz olaçaqsın. Amma tarix onu göstərdi ki, Kremlin qaragürhu Heydər Əliyevi hakimiyyət zirvələrindən endirənlər də onu şərəf və yüksək mənaviyyət zirvələrindən endiribilmədlər. Elə o yüksək mənaviyyət zirvəsi idi ki, Ulu Öndərimiz yənidən hakimiyyət Olimpina ucaldı...

Heydər Əliyev Moskvada hakimiyyətə ikən, haqq dünya yaranandan bəri güclüyyə məxsusdur fəlsəfəsi, Pyotr nəvələrinin, yeni Kremldəki kəlcələrin daşlaşmış qafalarından bu fikirləri qorapıb atmaq, üçüncü min illikdə bəşəriyyəti "güclü olan haqlıdır" fəlsəfəsi ilə yox, "haqlı olan güclüdür" fəlsəfəsi ilə idarə olunmalıdır - deyirdi. Bəşəriyyət küresəlləşmə-qlobalaşma ərasına qədəm qoyacaq və bu əradə dünya işğalçılıqla deyil, dövlətlərin qarşılıqlı mənfəətləri əsasında iqtisadi bağlarla, neft kəmərləri və qaz boruları, Şərqlə Qərbi birləşdirən Böyük İpək Yolu ilə bir-birinə salmaq siyasəti ilə idarə olunacaqdır. Bu prosedə dünya xalqlarının mədəniyyətləri də öz rolunu oynayacaqdır. Dünya yarıdan bəri insanlığı bu ümidlə yaşaymışdır. Amma bu gün bəşəriyyətin üz qaradısı ki, dünyanın bəzi dövlətləri ermənilərin rəzil yalanlarına boyun əysin, Qarabağın Azərbaycanı əzəli torpaqları olduquna kor və sağır qalsın.

Halbuki akademik Yaqub Mahmudov tarixi faktlarla, "Real tarix" və "Rusların işğalı və ermənilərin Azərbaycana köçürülməsi" əsərlərində ermənilərin Zaqafqaziya, xüsusilə Azərbaycana, daha dəqiq desək Zəngəzura və Dağlıq Qarabağa yerləşmələrinin tarixçəsinə oxucuların gözləri önündə dəqiqlik sərgiləyir. Ermənilərin Azərbaycana axınları XVIII əsrin birinci rübündən başlayır. 1710-1712-ci illərdə Rusiya imperatoru Birinci Pyotr yoldan çıxarmağa çalışsalar da Türkiyədəki və İrandakı erməniləri Rusiyanın himayəsinə sığınmaları üçün I Pyotra yalvarsalar da bir nəticə vermədi. Düzü, Qafqaz və Zaqafqaziya I Pyotrun işğalçılıq planlarının tərkibində vardı, amma hələ başı Avropaya qarşmışdı və İsveç ilə ölüm-qalım savaşı aparırdı.

Ermənilərin Peterburq İmperatorluq sarayındakı mövqeləri çarğa "Velikaya Yekaterina" adlı ehtiras və səhəvət əsiri bir qadının hakimiyyəti dövründə möhkəmləndi. Çünkü zəngin ermənilər göz qamaşdıran zəngin hədiyyələrlə ağcöz rus generallarının və onların məşuqələrinin vasitəsilə Peterburq İmperator sarayına yol açdı. Akademik Yaqub Mahmudov qeyd edir ki, Rusiya Zaqafqaziya mövqelərini möhkəmləndirdikdən sonra ermənilərin Azərbaycana kütləvi axını başladı...

1828-ci ilin 10 fevral tufanları fəryad qoparan soyuq bir qış günündə (Rusiya-İran müharibəsi rusların işğalı ilə bitdikdən sonra) Azərbaycan tarixində görünməmiş bir bəla və tarixi bir faciə baş verdi. Azərbaycan üçün o fəlakətli "Türkmençay müqaviləsi" imzalandı. (Bu ucuz-bucaqsız dünyada, bizim Təbrizimizdə cənubunda balaca bir Türkmençay kəndi var.) Qan bir, can bir qardaşlar şimall-cənublu, o taylı, bu taylı oldular... O bədnam "Türkmençay müqaviləsi"nin sonuncu - on beşinci maddəsində İran şahı və dövləti İrandə yaşayan ermənilərin Rusiyaya köçmələrinə mane olmayacaqdı. Ermənilərin İrandan Azərbaycana güclü axınları o vaxtdan başladı...

(Qəhrəmanlıq qəhrəmanı Azərbaycan türkü Abbas Mirzə o zaman ən müasir silahlarla silahlanmış Rusiya imperiyasının orduları ilə 20 illik mübarizədən və məğlubiyyətdən sonra İran şahı Fətəli şah Cənubi Azərbaycanı xilas etmək üçün Şimali Azərbaycanı qurban vermək məcburiyyətində qaldı).

Yeni Rus Qafqaz Ordusunun baş komandanı general Paskeviç Təbrizi və Ərdəbil işğal etdikdən sonra erməniləri şimali Azərbaycana köçürmək üçün polkovnik Lazaryevi (əslən erməni Lazaryan) xüsusi təlimatla Təbriz hərbi komendantı təyin etdi. Lazaryan Təbrizdə hərbi komandanı olduğu 3 ay müddətində Təbrizdən və Marağağdan 40 min ermənini Arazin bu tayna köçürərək Qarabağ və Zəngəzur mahallarında yerləşdirdi. Bu köç üçün (yol xərcləri və başqa ehtiyaclar daxil) polkovnik Lazaryan çər birinci Nikolayın xəzinəsindən 14 min çərvon qızıl və 800 min gümüş para almışdır...

1828-1829-cu illərdə isə Rusiya-Türkiyə hərbindən sonra türklərin məğlubiyyəti Adnanapol (Ədirnə) sülh müqaviləsi ilə nəticələndi. Bu müqavilənin də əsas maddələrindən biri Türkiyə-Osmanlı dövləti ermənilərin Rusiya imperiyasına köçlərinə mane olmayacaqdı.

Bələliklə, 100 min erməni Azərbaycanda-İrəvan xanlığında, Qarabağda və digər torpaqlarımızda yerləşdirildi. Sonralar da bu köçlər davam etdi. Ruslar İrəvan xanlığında ermənilər üçün bir vətən də qurdular və adını "Erməni vilayəti" qoydular.

Amma ermənilər Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasətini bu gün də davam etdirirlər. Əsrlər boyu bütün dünyada xeyanət, razalət və yalan simvolu kimi "şöhret" qazanmış ermənilər özlərindən möhtəşəm bir keçmiş, yalan, ağılaşımaz bir tarix uydurmuşlar. Xəyallarımda qəribə bir imperiya, "Denizdən dənizə kimi (hansı dənizlərdir o?) "böyük Ermənistan" imperiyası yaratmışlar və əllilətimmiş illər bir əllənir-fürsət düşən kimi ortalıq qarşıdır bu xəyali imperiyanın eşşinə düşürlər. Qonşuların torpaqlarını ələ keçirib, ağılaşımaz cinayətlər törədirlər. Ermənilərin "böyük Ermənistan" xulyaları, yeni başqa ölkələrdən torpaq qorapıb, "böyük Ermənistan" yaratmaq xəstəliyini bu günün, dünyanın xəstəliyi deyil, bu uzun əsrlərdən gələn bir mərazədir. Bu gün Dağlıq Qarabağın və onun ətrafındakı rayonumuzun işğalı da o mərazələndirir deyə vurğulayır Yaqub Mahmudov.

***

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, özəlillə Tarix İnstitutu ulu öndərin diqqət mərkəzində idi. Ulu Öndər tarix elmini, onun müqəddəs idealalarını eks etdirən o qüdrətli, ehtışamli keçmişimizin taleyi mənavi və siyasi əlaq normalarından məhrum, hələ də sovet sosializmin zülmətindən və əsarətindən çıxa bilməyən qaragürhüç alimlərin ümidinə qaldığını görürdü.

Siyasi düha və böyük dövlət xadiminin mənavi qüdrəti ilə doğrulmuş, dahiliyyə və mənavi qəhrəmanlığın, hər türlü haqsızlığa diz çökdürən bir iradənin sahibi olan ulu öndər illər boyu saxtalaşdırılan, saxtalaşdırıldıqca eybəcərləşdirilən Azərbaycan tarix elmini müqəddəs bir əmanət kimi ideal dərəcədə saf, pak və etibarlı illərdə görmək istəyirdi. Heydər Əliyevin bu müqəddəs əmanətini, yeni Azərbaycan tarix elmini ən şərəfli bir tac kimi başında gəzdirmək alim akademik Yaqub Mahmudov idi. Çünkü Yaqub Mahmudovun dönməz fəaliyyəti Sovetlər dönəmində də, müstəqillik illərində də bu günə qədər hələ də Sovet imperializminin zülmət sagan ideologiyasından və mənavi köləliyin əsarətindən xilas olmayan və xilas olmağa təşəbbüs göstərilməyən alimlərin, tarixə zəhar qatan rus sovenizminin qulbəcələrini beyinlərində ki-

rəcəlmüş, daşlaşmış sovet düşüncə tərzini söküb atmağa yönəlmişdi.

Sədaqət mənaviyyətin cövheridir. Və hakimiyyətin tarixini parıldan almaza bənzər. Yaqub Mahmudovun təbiətində bir əsilzadəlik vardı və onun əsilzadə ruhu şərəf və sədaqət cövheri ilə yığılmışdır. Ulu Öndər Yaquubun təbiətindəki bu əsilzadəliyi sezmədi və hər vəclə Yaquba hiss etmədən onu qoruyurdu, onu hələ öz sağlığında "böyük alim, böyük tarixçi" adlandırmışdı. Vətənin tarix elminin gələcəyini müqəddəs bir əmanət kimi ona etibar etmək qərənəmə gəlmişdi, amma ömür vefa etmədi. Ulu Öndərin göz bəbəyi oğlu olmaqla bərabər cənab ilham Əliyev həm də ən yaxın silahdaşı idi və onun bütün planlarından xəbərdar idi. Məhz ona görə cənab ilham Əliyev hakimiyyətə gələ-gələmiz 2004-cü ildə Yaqub Mahmudov AMEA Tarix İnstitutunun rəhbəri təyin edildi.

Yaqub Mahmudovun ömrü boyu Azərbaycan tarix elmi uğrunda mübarizəsi Haqqı ilə zülmün (zülmün min bir üzü var), Xeyir ilə şər-in, Nur ilə zülmətin mübarizəsi idi. Doğrudur, bu mübarizələr Yaqub Mahmudovun qalibiyyəti ilə bitməmişdir, amma onun ruhu hər zaman yaşayacaq.

Yaqub Mahmudovun ömrü boyu Azərbaycan tarix elmi uğrunda mübarizəsi Haqqı ilə zülmün (zülmün min bir üzü var), Xeyir ilə şər-in, Nur ilə zülmətin mübarizəsi idi. Doğrudur, bu mübarizələr Yaqub Mahmudovun qalibiyyəti ilə bitməmişdir, amma onun ruhu hər zaman yaşayacaq.

Yaqub Mahmudovun ömrü boyu Azərbaycan tarix elmi uğrunda mübarizəsi Haqqı ilə zülmün (zülmün min bir üzü var), Xeyir ilə şər-in, Nur ilə zülmətin mübarizəsi idi. Doğrudur, bu mübarizələr Yaqub Mahmudovun qalibiyyəti ilə bitməmişdir, amma onun ruhu hər zaman yaşayacaq.

Yeni Rus Qafqaz Ordusunun baş komandanı general Paskeviç Təbrizi və Ərdəbil işğal etdikdən sonra erməniləri şimali Azərbaycana köçürmək üçün polkovnik Lazaryevi (əslən erməni Lazaryan) xüsusi təlimatla Təbriz hərbi komandanı təyin etdi. Lazaryan Təbrizdə hərbi komandanı olduğu 3 ay müddətində Təbrizdən və Marağağdan 40 min ermənini Arazin bu tayna köçürərək Qarabağ və Zəngəzur mahallarında yerləşdirdi. Bu köç üçün (yol xərcləri və başqa ehtiyaclar daxil) polkovnik Lazaryan çər birinci Nikolayın xəzinəsindən 14 min çərvon qızıl və 800 min gümüş para almışdır...

Tarixinə sahib çıxmayan xalq məhvə məhkumdur!

Tarixinə sahib çıxan xalq məğlubedilməzdir!

Yaqub Mahmudovun bütün ömrünün mənası, cövheri, şərəfi, həyatının mahiyyəti və fəlsəfəsi bu kəlmələrdədir.

Tarixinə sahib çıxan xalq məğlubedilməzdir! Ne qədər güclü və məğlubedilməz bir ruhdur ulu Gənclik illərindən bəri bu ideal ruhla həyatın burulğanlarına atılan Yaqub Mahmudovun həyat fəlsəfəsinə çevrildi bu ideal fikirlər! Bu ona ele mənavi bir güc verdi ki, ömrü boyu məkrli ruhlar onun qarşısında gerilədi. Bu ruh onun elmin və həyatın keşməkeşlərindən şərəflə keçirdi. Bu mübarizə bu gün də davam edir.

Çünkü bu ideya o qədər güclü və möhtəşəmdir ki, xalqın ən qiymətli sərvəti olan qəhrəmanlıq tarixini yağmalayan, talan edən şəxslərə, güclərə, hakimiyyətlərə qarşı mübarizədə sarılımaz bir ruh verir. Zaten Yaquubun təbiətində hər cür haqsızlığa dözə gətirəcək qeyri-adi bir iradənin və də ürəkli bələ riqqətə gətirəcək zərifliyin və alıcənablıqın qərar tutması ağılaşımazdır. Amma bu böyledir. Allah Yaqubu böylə yaratmışdır. Bəlkə Yaquubun təbiətində derinliklərində gəzən qəhrəmanlar qəhrəmanı əziz atası Qara Mikayılın ruhudur bu?!

Tarixinə sahib çıxmayan xalq məhvə məhkumdur? Akademik Yaqub Mahmudov bununla nə demək istəyir? Bu nə deməkdir? Bu o deməkdir ki, şanlı bir tarixi olmayan bir xalqın dərdlərdən, təhqirlərdən, əzablarından başqa nəyi ola bilər ki? Sanki Azərbaycanın gələcək ideo-raçılarına hayqıraraq deyir böyük alim: Siz də ömrünüzün ən xoşbəxt zirvələrindən qəhrəmanlıq tarixini unutmayın. Ona sahib çıxın! Çünkü hər bir xalq, öz vətəninin şanlı tarixi ilə öyünür, iftixar hissi keçirir və öz qəhrəmanlıq tarixindən güc alır. Ey xalqın böyükləri! Tarixinizə sahib çıxın! Qəhrəmanlıq keçmişinizi unutmayın! O zaman... yalnız o zaman bu əbədi göylərin altında var olacaq və qəhrəmanlıq tarixinə sahib çıxan xalq məğlubedilməz olacaqdır.

Tarixinə sahib çıxmayan xalq nə deməkdir? Düşmənlər məhəmətinə sığınmaq deməkdir! Vətəni öz əlinlə düşməne təslim etmək, xalqı qəsbkarların qucağına atmaq deməkdir. Xalqı qəsbkar önündə tək-silah etmək deməkdir. Qəsbkarlar isə yalnız özlərini məxsus alçaq yollarla, min bir türlü vasitələrlə xalqın mənaviyyətini məhv edəcəklər. Xalqın tarixi kimi güvəndikləri dahilərin gözənd salmaq siyasəti yürüdəcək, dostam, qardaşam deyə bir-yigün boş çürük, yalan fəlsəfələrlə xalqın varını-yoxunu yağmalayacaq, böyük azadlıq fikirlərini məhv edib kölələr sürüsünə çevirəcəklər. Sonra şarlətan alimlər sürüsü yaradıb, yaxalarını ordenlərlə süsləyib, onların əlləriylə xalqın tarixini, qəhrəmanlıq keçmişini üst-üstə yədəcək, xalqın keçmiş qüdrət və əzəmətini, yeni dahilərin, qəhrə-

manlarını tarixdən siləcəklər... Bu xalq bu dühalar, bu qəhrəmanları yarada bilməz deyə, yalanla, razalətlə dolu saxta bir tarix uyducaqlar. Manqurt sürüləri yaradacaqlar...

Tarixinə sahib çıxan xalq nə deməkdir? - davam edir böyük alimimiz - Bu o deməkdir ki, fəlakət tarını bütün dəhşətlərini bir xalqın üzərinə yağdırsa da tarixinə sahib çıxacaqlar nəyin bahasına olursa-olsun... Ya hüriyyətlər qovuşacaq, ya da tarixin hüzurundan şərəflə çəkilib gedəcəkdir. Tarixinə sahib çıxan xalq əsarətdə yaşamaq rüsvayçılığını özünə yedirməz, çünkü məğlubedilməzdir. Çünkü:

Ne qədər zülmətə boğulsa da bu cahən, Ən parlaq günəş doğur ən qatı qaranlıqdan! Ölüm dedikləri yox olmaq deyil, Ölüm var ən şanlı qalibiyyətdir.

Bu Vətən uğrunda can verənlərin Son yolu ölümsüz əbədiyyətdir!

Millətin böyüklüyünün göstəricilərindən biri dövlət yaratmaqdır. Lakin Azərbaycanın dövlət qurmaq üçün hələ yetişmədiyi fikrini yayandıran o illərdə. Şanlı tariximiz dandılar. Dövlətçiliyyəti mənavi qəd etdilər. Amma onların qarşısına çıxan tarixçi akademik (Sovet İttifaqı Qəhrəmanı) Ziya Bünyadovlar da vardır, Yaqub Mahmudovlar da... Onlar sübut ediblər ki, əsrlər boyu Dünya Tarixinin fəxri olan Şumerlərdən, Ulu anamiz Tomrisin hökmdarlığından və Midya dövründən bəri Azərbaycan dövlətlər və mədəniyyətlər yaradan bir millətdir. Azərbaycan tarix boyu dövlətləri, qəhrəmanları, dahiləri ilə dünya tarixinin şanına şən çatmışdır.

İki min beş yüz il bundan qabaq Azərbaycan Türklərinin ulu anası yunanca Tomris (türkcəsi Demirüz) qədim dünyanın böyük dövlətləri özündə birləşdirən Əhməni İran imperatoruna bir zərbə ilə diz çökdürmədi? Tarixdə sonralar Azərbaycan adlanacaq bir məmləkətin ulduz parlamadımı? Qədim dünyanın xalqları və dövlətləri heyvət, dəhşət içinde bu məğrur və əzəmətli türkün fəlakət uçurumlarından qalxdığını gördürdü. Qədim dünya gördürdü ki, Azərbaycan türkü cahangirlərə diz çökdürmək əz-mindədir.

Makedoniyalı İsgəndər dövründə də Azərbaycan Atropatena adı ilə öz müstəqilliyini qoruyub saxlamışdır.

Səkkizinci əsrdə ərəb xəlifəti dövründə ərəb səltənəti adlanan bir imperiyanın beli Azərbaycanın qəhrəmanı möhtəşəm Babək in qılıncı ilə qırıldı. Ərəb imperiyası qırılıb bəl ilə ömrünü iki yüz il uzatdısa, keçmiş şən-şöhvət və əzəməti XII əsrdə tarixə qarışdı. Şərqdə yenidən Azərbaycan adlı möhtəşəm Atabəylər dövləti yarandı.

Atabəy Məhəmməd Cahən Pəhləvan qəhrəmanlığı, ağı və qılınca ilə Azərbaycanı qan quşundan düşmənlərə göz dağı çəkirdi. Bağdada baş aydırdı. İrana diz çökdürdü. O zaman, yeni Azərbaycan Atabəylər dövləti Azərbaycanın ərəb zülmünə divan tutduğu zamandı! Zaman düşmənlərin Azərbaycanın önündə diz çökdüyü, baş ayırdığı zamandı. Sonralar XIV-XV əsrlərdə Qaraqoyunlu və Ağqoyunlu dövlətləri... XV əsrin sonu və XVI əsrin başlarında Azərbaycanın dahi oğlu Şah İsmayıl Xətəinin Səfevilər İmperiyası...

On səkkizinci yüz ilin sonu XIX əsrin əvvəli (1804-1805-ci illər) Azərbaycanın Gəncə xanlığı başda misli-bərabəri olmayan qəhrəman Cavad xanın ucuz-bucaqsız Rusiya Romanovlar imperiyasına meydan oxuması və Hüriyyət uğruna qəhrəmanlıqla həlak olması milli tariximizin şanlı səhifələridir...

Bir alim (bələlərin əlim demək mümkün-sə?) zehni nə qədər kor, vicdanı nə qədər qaranlıq olmalıdır ki, Azərbaycan tarixinin bu qəhrəmanlıq səhifələrini görməsin... Azərbaycan xalqını dövlət yarada bilmək qüdrəti bərədə ələ-məllik etsin...

O zaman Yaqub Mahmudovun fəaliyyətindən bezi xarici dövlətlər də narahətçilik duyur-mağa başlamışdılar.

Bir gün İran İslam dövlətinin Azərbaycan Respublikasındakı səfəri ağayə Əhəd Qəzai Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin hüzuruna çıxmış, Yaqub Mahmudovdan giley-güzar etmişdir: Möhtəram alimimiz ağayə Yaqub Mahmudovun fəaliyyəti iki dost dövlət arasında təfəricə salmaq xarakteri daşımaqdadır - demiş ağayə Qəzai... İran Prezidenti ağayə Rəfsancani mənə bu xüsusiyyəti dövlət fəhaliyyətlərinizə çatdırmaqı buyurmuşdur. Böylə fəhaliyyətlər İran İslam dövləti tərəfindən qəbulədimizdir.

Heydər Əliyev təminkini pozmadan üzündəki müdrik, işıqlı zərif təbəssümü ilə:

- Ağayə Yaqub Mahmudov demiş Ulu Öndər - Azərbaycanın böyük alimlərinəndir, tarixçilərinəndir. Sizin də dövlətiniz İslam dövlətidir. Ağayə Qəzai bilməmiş deyil ki, Ulu İslam Peyğəmərimiz hədəsi-şəriflərin birində böylə buyurmuşdur: "Yüksək səmalarda Allahu-Teala həzrətlərinin möhtəşəm xəzinələri vardır. Bu xəzinələrin açarları alimlərin dillərində və ürəklərindədir". Müstəqil Azərbaycan Dövləti Yaqub Mahmudovun tarixin həqiqətlərinə sədaqətini bu meyyar ilə ölçür"...

Azərbaycan Prezidenti demək istəyirdi ki, dünyada heç bir güc Yaqub Mahmudovun vicdanını susduracaq mahiyyətində deyildir. Çünkü Yaqub Mahmudovun üçün tarixi saxtalaşdırmaq ən böyük mənavi cinayətdir. Dahi türk şairi və filosof Cəlaləddin Rumi Mövlana buyurmuşdur: "Ya olduğun kimi görün, ya gürüdüyü kimi ol". Bu hikmət və şərəf alimimiz Yaqub Mahmudova məxsusdur...

***
Yaqub Mahmudovun əsərlərini vərəqlədikcə gözümüz öndə ehtışamli mənzərələr açılır. Yeni Qədim türklər (Qədim Azərbaycanlılar) tarixi yazmaq deyil, tarixi yaratmaqla məşğul olu-duqlarından onların tarixin səhifələrindən aşıb-daşan qəhrəmanlıqları keçmiş zamanların zülmələrində yox olmaq təhlükəsinə məruz qalmışdı. Lakin bu qəhrəmanlıq və mədəniyyət unudulmaq təhlükəsinə məruz qalsa da ulu bə-

balarmızın əzəmət və ehtışamı o qədər böyük idi ki, bu əzəmət və ehtışamın külləri sovrulmuş, dünya xalqlarının tarixində dərin izlər buraxmışdır.

Son 100 ildə dünya alimlərinin apardığı elmi arxeoloji qazıntılarla qədim Azərbaycan türklərinin qəhrəmanlıq və şərəf tarixlərini dünya xalqlarına bəyan etməyə məcbur oldular. Qədim Azərbaycanlıların bəşəriyyət tarixində yeri və əzəməti o qədər böyükdür ki, türkçülüyn düşmənləri belə bu tarixi həqiqəti etiraf etmək məcburiyyətində qaldılar.

Yaqub Mahmudov qədim Azərbaycanın beş min əsrlik tarixinin zülmətdə dolacaq minlikləri, əsrləri, zamanları, məkanları, Qədim Şumer mədəniyyətinin əzəmət və ehtışamını göz-lər önünə sərəkədir.

Dünya tarixində qədim türklərin tarixi (qurduqları on altı imperiya) çox ciddi bir sual doğururdu. Qədim türklər hardan meydana gəldilər? Necə əlçatmaz yüksəklərə qalxdılar və öz adlarını dünya xalqların üçün bir qəhrəmanlıq və şərəf simvolu kimi buraxaraq tarixin hüzurundan çəkilib getdilər?

Yeni o qədim zamanlarda qədim türklərin başqa xalqlara nisbətən sayca son dərəcə az olmalarına baxmayaraq dünya xalqları üzərində yüksəlməsi, hegemon olması və bəşəriyyət tarixində dərin izlər buraxması zaman-zaman bir çox məşhur tarixçiləri düşündürmüş, bəzilərinə yanlıs yollara və təsəvvürlərə sövq etmişdir (siyasətdən uzaq və irqiçilik bəlasına mübtəla olmayan dünya alimləri xaric).

Avropa və dünya miqyasında Arxeologiya və Etnografiya elmi inkişaf etdikcə, həm bu elmi problemlərin arasıdırılmasına yardımçı oldular, həm də akademik Yaqub Mahmudovun geniş, əhatəli, ensiklopedik biliyi sayəsində türklərin qurduqları imperiyaların (on altı imperiya) ehtışamını gözler önünə sərdir.

Türklüyün mənşəyini, yaranmasının, formalaşmasının, inkişaf mərhələlərini araşdırarkən akademik Yaqub Mahmudov tarix və türk dili üçün Orxon-Yenişey dağı kitabalarının misilsizli-yini qeyd edir və bu kitabələr üzərində xüsusi araşdırmalar aparır. Onun əsərlərində Azərbaycan xalqının doğuluşu, soykökü həm milləddən çox-çox uzaq dövrləri əhatə edən tarixi, həm də miləddən sonrakı əsrlər nəzərdən keçirilir, türklerin ulu əcdadları Şumerlərdən başlayaraq böyük alman tarixçisi və filosofu Kramerin "Tarix Şumerlərdən başlayır!" məşhur fikri dominantlıq səviyyəsinə yüksəlir. Azərbaycan İran, Böyük İsgəndər, Ərəb, Monqol və rus imperiyalarına qədər ucuz-bucaqsız tarixlər, mədəniyyətlər, ictimai quruluşlar, bunlarla bərabər Azərbaycan türklərinin təşəkkülü, inkişaf yolları və s. ilk qaynaqlara istinadən araşdırılır.

O uzaq, xəyal almaz dərəcədə uzaq tarixlər həm türk xalqları ilə ortağ, həm də bilavasitə Azərbaycan tarixi təhlil edilir. Özəlliklə, elmi-ədəbi abidələrin (özelliklə Kitabı-Dədə Qorqud) tədqiq əsasında elmi nəticələr çıxarılır. Bu monumental əsərlərdə Azərbaycan türkləri və dövlətlərinin başlanğıcının təsviri son dərəcə önəm daşıyır. Xüsusən, Azərbaycan xalqının təşəkkülü onun dilıyla vəhdətə götürülməsi xalqın tarixi mərhələləri dilin inkişaf tarixi ilə həmahəng səs-lənməsi elmi meyarlara əsaslanıb ki, bu da akademik Yaqub Mahmudovun əsərlərinin elmi monumentallığını daha da gücləndirir.

***
Azərbaycan siyasi təlatümlərlə bağlı olan o qaranlıq illərdə (1980-1993-cü illər) bir çox Azərbaycan ziyalıları və alimləri öz siyasi platformalarını müəyyən edib bilmədlər. Yaqub Mahmudov isə dövlətimiz siyasi firtınarlarla çalxalanan bir zamanda belə öz şərəfli mövqeyindən, yeni tarixinə və dövlətinə sədaqət yolundan ayrılmadı. Siyasətin qaranlıq labirintlərindən üzünə çıx-dı. Ulu Öndərin də insanlarda ən çox təqdir etdi-yi bu keyfiyyəti idi. Sədaqət əlaqın və vicdanın tacidir deyirdi - Ulu Öndər. Çünkü Yaqub Mahmudov keşməkeşlərlə dolu həyatında ən doğru və ən qiymətli möcüzəni "kaş" etmişdi. İnsan oğlu üçün dünyada öz vicdanına sədaqətdən yüksək heç bir güc yoxdur. Vicdan və şərəf lələ-nəsinə sinəni göylərin bütün ulduzları ilə süslə-sələr də kirlənməmiş vicdanını parda bilməyəcək-sən. Akademik Yaqub Mahmudov üçün haqq və şərəf yolları vətənə, onu qəhrəmanlıq tarixinə sonsuz səvgidən və iftixarımdan keçir. Yaqub müəllim üçün elmin zirvələrində qalmaq mənavi qəhrəmanlıq deyil, bu mənavi qəhrəmanlığın zirvələrində mətənətlə dura bilməkdir.

O həyatında çox haqsızlıqlara uğradı və ürə-yi ağrınlardan partlamaq dərəcəsinə gələndə belə vətən tarixinin şərəf bayrağını yüksəklərə qaldırdı. Bu gün Yaqub Mahmudovun qismətini düşən şərəf və mənavi qalibiyyət çəlgəngləri göz qamaşdıran bir şərəflə parlamaqdadır. (Bu fikir Tarix İnstitutunun nailiyyətləri ilə ölçülür).

Çünkü, ideal ruhlu akademik Yaqub Mahmudov ürayini beş min illik tarixə şərafət və ulu əcdadlarınca mənavi xəzinəsinə olan tariximizə gah çox-çox uzaq, ağıla-xəyala gəlməz dərəcədə uzaq zamanların, gah da